

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Ebook

Název předmětu:

Sociální pedagogika

Autor: PhDr. Miroslava Kovaříková, Ph.D.

**ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ
V PRAZE**

**Navazující profesně orientovaný magisterský program
Učitelství (matematiky, fyziky, chemie) pro střední**

Sociální pedagogika

PhDr. Miroslava Kovaříková, Ph.D.

www.muvs.cvut.cz

INFOGRAFIKA

Cíle kapitoly

Časová náročnost

Klíčové pojmy

Definice

Výzva/soutěž

Skupinová práce

Příklad (případová studie)

Úkol

Didaktický test (diagnostika)

Termínovaný úkol

K zamyšlení / upozornění

K diskusi, otázky

Námět pro praxi

Literatura

Klíč / Řešení úloh

Zdroj (odkaz)

Shrnutí/zopakování

OBSAH

Osnova předmětu.....	5
1 Proces uvědomování sociální pedagogiky jako vědní disciplíny. Místo sociální pedagogiky v systému věd o výchově, specifika předmětu a metodologie vědního oboru.....	6
2 Vliv prostředí a výchovy na osobnost	9
3 Výchovné vlivy sociálních prostředí.....	11
4 Inkluzivní vzdělávání.....	13
5 Socializace	15
6 Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Rodina.....	17
7 Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Škola. Institucionalizovaná výchova	20
8 Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Vrstevnické skupiny	25
9 Sociálně patologické jevy	27
10 Sociální pedagog v prostředí školy	31
11 Sociální pedagogika a preventivní programy škol.....	34
12 Predelikvence a prekriminalita	37
13 Nástroje prevence.....	41
14 Významné osobnosti sociální pedagogiky	43
Seznam okruhů ke zkoušce	45
Doporučená literatura a jiné zdroje	46

OSNOVA PŘEDMĚTU

1. Proces uvědomování sociální pedagogiky jako vědní disciplíny
2. Vliv prostředí a výchovy na osobnost
3. Výchovné vlivy sociálních prostředí
4. Inkluzivní vzdělávání
5. Socializace
6. Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Rodina
7. Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Škola. Institucionalizovaná výchova
8. Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Vrstevnické skupiny. Sociálně pedagogická činnost
9. Sociálně patologické jevy ve školním prostředí
10. Sociální pedagog v prostředí školy
11. Sociální pedagogika a preventivní programy škol
12. Predelikvence a prekriminalita
13. Minimální preventivní program školy, nástroje prevence
14. Významné osobnosti sociální pedagogiky

1 PROCES UVĚDOMOVÁNÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY JAKO VĚDNÍ DISCIPLÍNY. MÍSTO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V SYSTÉMU VĚD O VÝCHOVĚ, SPECIFIKA PŘEDMĚTU A METODOLOGIE VĚDNÍHO OBORU

Úvod a cíl tématu

Sociální pedagogika se v Česku rozvíjí cca od 80. let 19. století a je spjata se jménem G. A. Lindnera. Nikdy v Česku nezdomácněla natolik, aby její problematika byla námětem řady publikací jako tomu bylo již před II. světovou válkou a po ní v sousedním Polsku či Německu. Nicméně některá díla, která vznikla již na sklonku 19. století a v meziválečné době 20. století jsou pozoruhodná. Opravdového rozvoje se dočkala sociální pedagogika až po listopadu 1989, i když i v poválečném období, navzdory politickému tlaku se vynořily práce, které znamenaly předvoj a umožnily tak začít rozvíjet sociální pedagogiku v nových sociálně ekonomických a politických podmínkách v 90. letech 20. století. Tak jako není zcela jednoznačný názor na vymezení předmětu sociální pedagogiky (od sociálních aspektů a vztahu výchovy a prostředí až k sociální výchově), není také jednotné stanovisko na místo sociální pedagogiky v systému pedagogických věd (od základních věd až k vědám hraničním, transdisciplinárního charakteru). Téma se těmito otázkami zabývá stejně tak jako specifikami metodologie sociální pedagogiky. Ukazuje, že svou povahou, charakterem je sociální pedagogika jednoznačně humanisticky orientována a v důsledku toho preferuje kvalitativní zkoumání, které umožňuje takové nástroje poznání jako jsou pozorování, porozumění, etnografické, hermeneutické a kazuistické metody.

Cílem tématu bude stručně seznámit studenty s peripetiemi procesu sebeuvědomování sociální pedagogiky v průběhu 20. století.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Způsob výuky

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

Pojmy k zapamatování

- Sociální pedagogika
- Individuální pedagogika
- Předmět sociální pedagogiky
- Sociální (prosociální výchova)
- Pedagogická sociologie
- Sociologie výchovy
- Etopédie

- Teorie výchovy
- Pedagogika filozofická, experimentální a zkušenostní

Klíčová slova

Pedagogika, sociální pedagogika, výchova, sociální výchova, etopédie, teorie výchovy, multidisciplinarita, transdisciplinarita, sociální pedagogika, předmět bádání, funkce sociální pedagogiky, systém pedagogických věd (věd o výchově), charakter sociální pedagogiky, specifika metodologie sociální pedagogiky, kvalitativní výzkum, metody pozorování, rozhovoru, obsahové analýzy, kazuistiky, sociometrie, etnografické a hermeneutické přístupy atd.

Shrnutí a témata ke studiu

Téma objasňuje podstatu, význam, funkce a místo sociální pedagogiky v kontextu pedagogických věd. Poukazuje na její specifiku i různá pojetí.

Studenti si prostudují stať Klímy, P. K epistemologickým a metodologickým zdrojům sociální pedagogiky. Éthum, 1994, č. 5, s. 3–11 a srovnají se statí Cipra, M. Úvaha o sociální pedagogice. Pedagogická revue, 2001, č. 5, s. 401–413.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Balvín, J. (2015). *Sociální pedagogika a dvě její české osobnosti*. Radix.

Cach, J. *Hodnoty sociální pedagogiky ve vývoji české a evropské pedagogiky*. Pedagogická orientace, 1995, č. 16/ 17, s. 164–169.

Cameron, C., & Moss, P. (Eds.). (2011). *Social Pedagogy and Working with Children and Young People*. Jessica

Charfe, L., & Gardner, A. (2019). *Social Pedagogy and Social Work*. University of Central Lancashire, UK.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Knotová, D. *Jaká je současná sociální pedagogika?* In. Konstituování sociální pedagogiky jako vědního oboru. Brno: IMS, 2005, s. 368–376.

Mareš, J. *Sociální pedagogika a sociální lékařství: shody, rozdíly, otázky*. In. Sociální pedagogika jako vědecká a společensky užitečná disciplína. Brno: IMS, 2000, s. 17–28.

Semrád, J., Škrabal, M. *Odkaz Komenského sociální pedagogice*. In. Jan Amos Komenský Odkaz kultury vzdělávání. Praha: Academia, 2009, s. 177–186.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Pokuste se s oporou a s odbornou literaturu objasnit, proč se sociální pedagogika rozvíjela např. v Polsku, ač mělo stejné politické zřízení a proč ne u nás!
2. Kdy se na území pozdějšího Československa setkáváme se sociální pedagogikou a kdo byl jejím prvním představitelem?
3. Jmenujte dílo, které je v našich podmínkách považováno v sociální pedagogice za zakladatelské!

4. Vymezte sociální pedagogiku, její předmět, metodologii, a to s ohledem na různé přístupy!
5. Popište postavení sociální pedagogiky v soustavě věd o výchově!

Prostor na odpovědi

2 VLIV PROSTŘEDÍ A VÝCHOVY NA OSOBNOST

Úvod a cíl tématu

Téma se zabývá prostředím ve vztahu k výchově. Předkládá klasifikaci prostředí z hlediska různých kritérií, rozlišuje mezi prostředím a okolím. Objasňuje roli prostředí v utváření jedince a funkce prostředí ve vztahu k výchově.

Cílem tématu je studenty seznámit s důležitou částí objektivní reality s níž jsou lidé v interakci, kterou poznávají, hodnotí, přetvářejí, na kterou reagují, jíž se přizpůsobují a která je často i nevědomky ovlivňuje.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Charakteristika prostředí
- Kritéria členění prostředí
- Typologie prostředí
- Vliv prostředí na jedince
- Prostředí a výchova

Klíčová slova

Prostředí, okolí, typologie prostředí, vliv prostředí na jedince, vztah výchovy a prostředí, genotyp, fenotyp, adaptace, adjustace, maladaptace, pedagogizace prostředí

Shrnutí a témata ke studiu

Oddíl seznamuje studující s výkladem pojmu prostředí, s různými typologiemi prostředí, se stránkami, jimiž lze popsat každé prostředí, s vývojem názorů na vliv prostředí při utváření osobnosti a s rolí prostředí ve výchovně vzdělávacím procesu.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Blížkovský, B. *Systémová pedagogika*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

Pelikán, J. *Pomáhat být*. Praha: Karolinum, 2002.

Stephens, P. (2013). *Social Pedagogy: Heart and Head*. Europäischer Hochschulverlag.

Storø, J. (2013). *Practical Social Pedagogy: Theories, Values and Tools for Working with Children and Young People*. Policy Press

Kontrolní otázky a úkoly

1. Jaký je rozdíl mezi okolím a prostředím?
2. Jaká kritéria můžete použít při klasifikaci prostředí?
3. Jaká je role prostředí v utváření jedince?
4. Vysvětlete pojmy genotyp a fenotyp!
5. Jakou roli sehrává prostředí ve výchovně vzdělávacím procesu?
6. Jak byste vysvětlili pojem pedagogizace prostředí?

Prostor na odpovědi

3 VÝCHOVNÉ VLIVY SOCIÁLNÍCH PROSTŘEDÍ

Úvod a cíl tématu

Téma se zabývá vlivy sociálních prostředí na mikro, mezo a makro úrovni. Současná sociální pedagogika se snaží nabízet řešení mnoha závažných problémů výchovy a sociálních vztahů. V oblasti společenské reality, kterou v práci sledujeme, bude důležité nalézt odpověď na otázku, jaká je šance na nalezení reálného prostoru, kterým sociálně pedagogická činnost reálně disponuje (socializace), a také cílů, záměrů, zaměření této sociálně pedagogické práce (výchova).

Sociální prostředí uplatňuje na člověka zásadní vliv a vede jej procesem socializace k přeměně z biologického tvora ve společenskou bytost. Proces socializace budeme později charakterizovat, nejprve ale připomeňme, že stejně jako zmíněné prostředí biologické, je také sociální prostředí mnohovýrovnovým pojmem. Člověk jako sociální bytost je ovlivňován (socializován) na úrovni mikro a makro prostředí: Mikroprostředí - do této kategorie lze zařadit vlivy sociálních skupin bezprostředně obklopujících jedince, například rodina, parta. Makroprostředí je dáno sociální vrstvou, do které rodina spadá a vliv ekonomiky, politické a právní kultury společnosti a státu, ve kterém žijeme. Mezoprostředí je vymezeno vztahy mezi mikroprostředími.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Mikroprostředí
- Makroprostředí
- Mezoprostředí
- Socializace
- Výchova

Shrnutí a témata ke studiu

Pojem prostředí je v sociální pedagogice analyzován a strukturován z mnoha dalších aspektů, různé způsoby klasifikace prostředí popisuje například B. Kraus (Kraus, 2008, s. 68–69). Sleduje přitom například kritéria velikosti prostředí (mikroprostředí, lokální prostředí, regionální prostředí a makroprostředí), ale typologii prostředí ovlivňuje také povaha lidské činnosti (pracovní x rekreační prostředí), podíl člověka na jeho vzniku (umělé x přirozené prostředí) či pestrost a kvalita podnětů působících v daném prostředí (prostředí podmětově chudé, optimální či přesycené aj.) (Procházka, 2012)

Doporučená literatura a jiné zdroje

Charfe, L., & Gardner, A. (2019). *Social Pedagogy and Social Work*. University of Central Lancashire, UK.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Knotová, D. *Jaká je současná pedagogika?* In. Konstituování sociální pedagogiky jako vědního oboru. Brno: IMS, 2004, s. 61–67.

Procházka, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2018.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Pokuste se s oporou o odbornou literaturu vymezit druhy výchovných prostředí.
2. Jaký charakter má mikroprostředí?
3. Co je specifické pro makroprostředí?

Prostor na odpovědi

4 INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Úvod a cíl tématu

Kapitola se zabývá konstrukcí sociální reality v pojetí inkluzivního vzdělávání. Inkluzivní vzdělávání je takový přístup škol, který otevírá cestu ke vzdělání a rozvinutí vzdělávacího potenciálu všech dětí, žáků a studentů. Vytváří příležitosti pro každého žáka a žákyni a vychází vstříc jejich vzdělávacím potřebám. Inkluze – nová kvalita sociálního uspořádání, která vede k sociální koherenci a nemá vazbu na segregaci.

Cílem tématu je seznámit studenty s pojmovým aparátem a obsahovou strukturou inkluzivního vzdělávání s důrazem na žáky ze sociálně vyloučeného prostředí.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Inkluzivní vzdělávání
- Kategorie žáků v inkluzi
- Sociálně výchovná práce
- Sociálně preventivní činnost

Klíčová slova

Inkluzivní vzdělávání, žáci v inkluzi, sociální výchova, sociálně preventivní činnost

Shrnutí a témata ke studiu

Téma podává seznamuje a podává výklad o inkluzivním vzdělávání a překonávání nerovností ve škole. Pojednává a o významu sociálně výchovné práce a sociálně preventivní činnosti. Studenti se seznámí se základními legislativními dokumenty a dokumenty MŠMT.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Cameron, C., & Moss, P. (Eds.). (2011). *Social Pedagogy and Working with Children and Young People*. Jessica

Slowík, Josef. *Speciální pedagogika: Integrace a inkluze* [online]

Miles, S. *Enabling Inclusive Education: Challenges and Dilemmas*. Education Network.

Němec, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002.

Pelikán, J. *Pomáhat být*. Praha: Karolinum, 2002.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Vyjmenujte základní pojmy, se kterými pracuje inkluzivní pedagogika.
2. Pokuste se s oporou o odbornou literaturu vymezit principy inkluzivní pedagogiky!
3. Vložte pojmy, integrace, inkluze, exkluze.

Prostor na odpovědi

5 SOCIALIZACE

Úvod a cíl tématu

Téma se zabývá procesem socializace, etapami a úrovněmi socializace. Socializace je proces, který trvá celý život a v jehož průběhu si jedinec osvojuje formy jednání a chování, poznatky, jazyk, hodnoty a kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Proces socializace vzniká na základě sociálního učení (tj. takového učení, které se uskutečňuje v sociálních podmínkách, situacích) sociální komunikace a interakce. Socializace je celoživotní proces. Socializaci z vývojového hlediska rozdělujeme do tří etap: první etapa, kdy se dítě identifikuje s matkou; druhá etapa, osamostatnění a nalezení svého místa ve společnosti; třetí etapa, začlenění do širších sociálních vztahů a systému sociálních rolí, které už nejsou vymezeny pouze životem v rodině, ale vstupem do dalších sociálních skupin. Socializace probíhá ve třech základních úrovních. Socializace na úrovni antropogeneze, díky sociálnímu prostředí získáváme typicky lidské rysy, stáváme se bytostí – člověkem (v tomto kontextu jsou zmiňovány příklady tzv. „vlčích dětí“, které díky izolaci od lidského prostředí přestaly mít chování lidských bytostí). Dále socializace na úrovni tzv. modální osoby – díky konkrétní sociální vrstvě, ve které žijeme, kultuře, profesi, lokalitě, v níž žijeme, získáváme specifické návyky, projevy chování, kulturní úroveň a socializace na úrovni osobní biografie – na každého z nás působí specifický „mikrokosmos“ osobního prostředí, v němž se dotvářejí naše osudy, rodí se naše specifika a odlišnosti.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Socializace
- Sociální učení
- Etapy socializace
- Antropogeneze
- Vlčí děti

Kontrolní otázky a úkoly

1. Vysvětlíte základní etapy socializace.
2. Pokuste se s oporou o odbornou literaturu vymezit principy sociálního učení.
3. Vysvětlíte pojem „vlčí děti“.

Prostor na odpovědi

6 VÝCHOVNÁ PROSTŘEDÍ A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA. RODINA

Úvod a cíl tématu

Kapitola se zabývá primárním socializačním prostředím – rodinou dítěte. Vysvětleny jsou základní funkce rodiny principy funkční a afunkční rodiny a klinické typy rodiny. Rodina má pro zdravý vývoj jedince nesmírný význam, plní v tomto kontextu široké spektrum funkcí a rolí, a je proto vnímána jako naprosto unikátní prostředí. Rodinu lze z hlediska její dominantní role pojmout jako strukturovaný celek, jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí (Plaňava, 2000). Rodinné prostředí je vždy spojeno s konkrétním prostorem. Rodina se, utváří, udržuje, v něm se rodina rozšiřuje a s průběhem času i mění. Model rodiny, tvořený rodiči, jejich dětmi, případně prarodiči, vykazuje stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva a téměř ve všech společnostech. Můžeme jej proto bezpečně označit za základní článek lidské společnosti. Rodina, vnímaná jako základní jednotka každé lidské společnosti, funguje jako primární společenská skupina osob spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za péči a výchovu svých dětí (Dunovský, 1986). Jedním ze základních smyslů rodinného života byla vždy výchova dítěte. Sociolog A. Giddens rodinu přímo vymezuje jako „skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“ (Giddens, 2001, s. 156). Rodina se stává pro dítě prvotním a rozhodujícím prostředím, se kterým se setkává, a proto zaujímá důležitou úlohu v primární socializaci. Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, v němž vyrůstá a které jej zároveň ovlivňuje svými tradicemi a kulturou. Rodina a rodinní příslušníci jsou pro dítě od počátku vzorem chování, dítě se od nich učí orientovat ve společenském prostředí plném abstraktních symbolů a nepřehledných společenských standardů. Každý lidský potomek si tak osvojuje konkrétní systém kulturních poznatků, norem a hodnot, a tak je mu umožněno se začlenit do určitého společenství a aktivně se účastnit společenského života. Dítě prostřednictvím rodičů přejímá různé morální hodnoty a normy, učí se rozpoznávat, co je dobré a co zlé, jaké chování je vhodné a jaké ne, v rodině se formuje mravní profil jedince (Bendl, 2004, s. 4). (Pokorný, 2018)

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Rodina, funkční, afunkční
- Funkce rodiny

Klíčová slova

Rodina, model rodiny, funkce rodiny

Shrnutí a témata ke studiu

Globální změny společenských procesů mají dopad i na charakter rodiny v 21. století u nás. Jako ovlivňující základní atributy lze vyjmenovat následující:

- pluralizace životních forem a sociálních vztahů,
- etické i ekologické problémy,
- změny v hodnotových představách a orientacích,
- multikulturalita,
- virtuální a mediální realita,
- transformace rodinných a partnerských vztahů.

V rodině dochází k uspokojování potřeb dětí i rodičů. Rodina ve svém intimním prostředí umožňuje dítěti nejdříve vytvořit pevné, emocionálně silné sociální vztahy a na jejich základě vstupovat do dalších interpersonálních i společenských vztahů. V rodině intenzivně probíhají všechny formy sociálního učení, rodina je jednoznačně univerzálním socializačním činitelem. Je vymezována z různých úhlů pohledu – různých vědních disciplín (psychologie, pedagogika, sociologie, právo aj.), různých přístupů (psychoanalýza, behaviorismus a podobně), ale i z hlediska různých aspektů (funkčnosti, komunikace, socializace aj.).

V historickém kontextu, v současnosti i v perspektivní linii je patrný zájem společnosti na relativně stabilním fungování právě této primární skupiny – rodiny. Tento životní zájem společnosti o svou úspěšnou reprodukci je vyjádřen i tím, že se rodina stává institucí. Jejím prostřednictvím vykonává společnost určitý tlak na jednotlivé členy, předepisuje jim určitá pravidla chování. Týká se to hlavně manželství jako institucionálního základu rodiny, avšak forma rodinného soužití není vázána jen na manželství. Existují jak tzv. nesezdaná manželství, tak i zákonné normy týkající se rodiny jako celku, práv dítěte apod.

Základní, obecně platné, funkce rodiny:

- a) biologicko-reprodukční zajišťuje plození potomstva, uspokojování sexuálních potřeb;
- b) ekonomicko-hospodářská vymezuje rodinu jako výrobní jednotku (v minulosti), dnes spíše jako prostor uplatňování různých strategií jejích členů, avšak v rámci společného hospodaření;
- c) socializačně-výchovná napomáhá začleňování jedince do širších sociálních vztahů a jeho optimálnímu rozvoji;
- d) emocionální – v níž jde o uspokojování citových potřeb, o vědomí jistoty, uznání a vzájemné podpory.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Charakterizujte s pomocí odborné literatury výchovnou funkci rodiny.
2. Které z výše uvedených funkcí podle vás rodina ztrácí, které naopak vystupují do popředí? A proč? Jaké jsou příčiny? Zamyslete se nad těmito otázkami a sami si na ně odpovězte.

Prostor na odpovědi

7 VÝCHOVNÁ PROSTŘEDÍ A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA. ŠKOLA. INSTITUCIONALIZOVANÁ VÝCHOVA

Úvod a cíl tématu

Oddíl se vypořádává se vztahem rodiny a školy. Škola je institucí, která musí mít opravdový zájem o to, aby v trojúhelníku žák–učitel–rodič byli všichni spokojeni a naplňovalo se základní poslání školy.

a) Rodina a její funkce

Poslání, které z mnoha důvodů nemůže plnit škola, obstarává rodina. Rodina je nejstarší společenská instituce, plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Rodina pomáhá formovat hodnoty a postoje, vytváří vhodné emocionální klima a buduje interpersonální vztahy.

b) Škola a její funkce

Rodina nedokáže plnit všechny funkce, které se výchovy a vzdělávání dítěte týkají, proto některé úkoly zastává právě škola. Tradiční funkcí je školy je poskytnout vzdělání žákům určitých věkových skupin v organizovaných formách pomocí vzdělávacích programů. V dnešní době škola přebírá více funkcí pro socializaci žáků – připravuje na život osobní, občanský i pracovní.

Škola jako instituce:

- uchovává a předává výsledky lidské duchovní a hmotné kultury (cíle a obsahy vzdělání a výchovy)
- má socializační a enkulturační funkce
- vytváří kolektivní identitu
- rozvíjí individuální osobnostní dispozice žáků
- utváří sebepojetí žáků
- rozvíjí klíčové kompetence
- utváří postojové a hodnotové orientace žáků

Cílem je studenty seznámit s významem školy pro socializaci jedince a pro společnost.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Trojúhelníku žák–učitel–rodič

- Funkce rodiny
- Funkce školy
- Enkulturační

Klíčová slova

Škola, funkce školy, funkce školy, enkulturační

Shrnutí a témata ke studiu

Důležitým aktérem ve spolupráci mezi školou a rodinou je také samotný žák, který může ovlivňovat a podílet se na spolupráci těchto institucí. Na základě výsledků šetření (Smetáčková 2011) zaměřeného na téma, jak děti komunikují se svými rodiči o škole, vyplývá, že děti svůj prospěch a své prožitky ze školy nesdělují nejen z důvodu, že by se bály reakce rodičů, ale také proto, že jim některé informace přijdou zbytečné či nepodstatné. Dalším důvodem je z různých příčin i nezájem rodičů, jiní své výsledky nesdělují proto, že tyto informace považují za soukromé a ostatní je nesdělují, protože nechtějí. Z tohoto výzkumného šetření vyplývá, že žák rodičům nesděluje svůj školní prospěch a to, co ve škole zažívá. Rodiče tak nezískávají dostatečné informace, které by jim mohl poskytnout – tím je narušena i vzájemná spolupráce rodiny a školy.

Hlavní cíl školy a rodiny je vychovávat a vzdělávat své potomky co nejlépe. Rodina spolu se školou plní důležité výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární. V opačném případě to může mít vliv na celý jeho budoucí život i začlenění do společnosti. Existuje mnoho způsobů, které směřují k zapojení rodin do života školy. Jejich použití závisí na potřebách každé rodiny, především ale na osobnosti učitele, který by měl být hlavním podněcovatelem. Při vytváření a udržování partnerských vztahů s rodinami dětí.

Existují zejména následující formy spolupráce rodiny a školy:

- Osobní kontakt pedagoga s rodiči dětí – první návštěva ve škole (dny otevřených dveří), orientační setkání, návštěva pedagoga v rodině, telefonické rozhovory, konzultace mezi učiteli, rodiči a žáky (případně výchovných poradcem či školním psychologem), společná setkání (schůze a akce), vzdělávací akce pro rodiče aj.
- Všechny písemné formy komunikace a spolupráce pedagoga s rodiči dětí – různé letáčky, brožury, příručky a webové stránky školy, třídní nebo školní časopis (zpravodaj), neformální zprávy o dítěti i dění ve škole, informační nástěnka pro rodiče, schránka pro návrhy, e-mailové služby a SMS zprávy aj.
- Účast rodičů ve třídě nebo ve škole – rodič se může zúčastňovat dění ve škole jako pozorovatel, návštěvník, jako rodič odborník, rodič asistent nebo se může stát členem rodičovské rady.

Spolupráce rodiny a školy závisí na řadě podmínek. Především jde o následující:

- Rodiče by měli pojímat učitele s úctou, respektovat jeho autoritu a odbornou úroveň. Zároveň by měli respektovat i školu jako instituci a její autoritu.
- Učitelé by měli být ochotni podrobovat svou práci oprávněně a slušně podané kritice a požadavkům rodičů, reagovat na jejich přání a případně jim vycházet vstříc.
- Učitelé by měli mít schopnost jasně formulovat a obhajovat svou práci.

- Rodiče i učitelé by měli umět konstruktivně komunikovat, vzájemně se respektovat, umět sdělovat slušně své názory, odmítnout neoprávněné požadavky, zvládat kritiku i rozzlobení (asertivní styl jednání v rodině a ve škole).
- Rodiče i učitelé by měli mít informace o různých výchovných stylech a zároveň dovednost je v konkrétní situaci použít – nejenom respektovat práva dětí, ale zdůrazňovat i jejich povinnosti (ve školním prostředí, doma apod.), dbát o rozvoj jejich volných procesů a vlastností. Spolupráce rodičů se školou je velmi důležitá při řešení kázeňských přestupků, projevů asociálního chování dětí a mládeže i žákovy problému v učení.

Doplňující text

Vybrané rodinné dysfunkce a jejich stručná charakteristika:

- nezralá – nízký věk rodičů, nezralost rodičů v oblasti životních hodnot, nedostatečné zkušenosti, nezralost citová (chybí něha, klidná atmosféra v rodině, často nechtěnost dítěte), problémy ekonomické a sociální aj.;
- přetížená rodina – přetíženost konflikty, narozením dalšího dítěte, starostmi (ekonomické, nemoc aj.), citové strádání apod.;
- ambiciózní rodina – rodiče pohlcování potřebami k jejich uplatnění, vzestupu, seberealizaci na úkor rozvoje osobnosti jejich dětí (strádání dětí v potřebách citových – láska, soucítění, solidarita), v potřebách jistoty a sounáležitosti k domovu aj.;
- perfekcionalistická rodina – soustavný nátlak na dítě podívat vysoké výkony bez ohledu na jeho schopnosti, zájmy, vnější možnosti významné k výkonu (permanentní přetěžování dítěte, z toho vyplývající úzkost, vyčerpání, deprese apod.);
- autoritářská rodina – rodiče požadují automatickou a slepou poslušnost dětí, časté užití psychických a fyzických trestů, atmosféra strachu aj.);
- protekcionistická rodina – rozmazlující výchova, vyhovět dítěti za každou cenu (protekcionismus útočný – bojovná ochrana dítěte proti křivdám z okolí, i pouze domnělým; protekcionismus soucítící – spolutrpitelský postoj; protekcionismus služební – rodiče v podřízeném vztahu k dítěti, dítě se stává diktátorem aj.);
- rodina liberální a improvizující – chybí řád, program, volnost bez výchovných cílů (dítě neumí využít volnost a zneužívá ji – lenost, pochybné zábavy, egoismus, asociální chování může vést až k postupné terorizaci rodičů dítětem v pozdějším věku);
- rodina odkládající – rodiče „odkládají“ dítě k prarodičům, tetám, přátelům a tím narušují základní osu citového zrání (dítě si těžko vytváří vztah k domovu aj.);
- disociovaná rodina – narušení vnějších (konfliktnost k vnějšímu okolí, izolovanost) a vnitřních vztahů rodiny (konflikty uvnitř rodiny – napětí, intriky, strach z rozpadu rodiny, alkoholismus neurotizace členů rodiny apod.).

Způsoby výchovy v rodině a ve škole

Definice:

Způsob výchovy vyjadřuje celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele atd.) s dítětem. Způsob výchovy se projevuje volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod a tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého

Způsob výchovy v rodině má blízké vztahy k pojmům rodičovské chování, postoje rodičů k dítěti, nejčastěji však bývá používáno synonymum styl výchovy. Členění výchovných

stylů je rozmanité, existují různé klasifikace a jejich charakteristiky. Styly výchovy byly zkoumány, reflektovány či popisovány v souvislosti s otázkami:

- pedagogickými (teorie výchovy, didaktika apod.);
- psychologickými (psychický vývoj jedince, jeho socializace a individualizace, sociální interakce a komunikace, osobní vztahy a jiné);
- filozofickými (člověk a jeho determinace, svoboda, odpovědnost, manipulace, právo a povinnost aj.);
- sociologickými (například rodina jako společenská instituce, hodnoty, volný čas aj.).

Tradiční a známé, avšak velmi zjednodušující, je typologie stylů výchovy podle Lewina:

- Autokratický styl – charakterizovaný rozkazy, hrozbami, tresty, málo respektuje přání a potřeby dětí, poskytuje malý prostor pro samostatnost a iniciativu.
- Liberální styl – neklade požadavky nebo je nekontroluje.
- Integrační (demokratický) – podporuje iniciativu dítěte, udílí méně příkazů, dává více návrhů s větším prostorem pro samostatné rozhodování, je přístupný rozhovorům s dítětem, vyjadřuje mu porozumění a podporu.

Pro přesnější poznání ve způsobu výchovy v rodině se užívá dvou základních dimenzí:

- a) Dimenze emočního vztahu k dítěti – zahrnuje rozpětí od projevů lásky k dítěti, kladného postoje k němu až k zápornému postoji, k chladným či zavrhuječím projevům. Můžeme tak vymezit kladný, střední nebo záporný emoční vztah).
- b) Dimenze výchovného řízení – zahrnuje rozpětí od projevů poskytování plné autonomie dítěte, jeho minimálního řízení až k přísné kontrole dítěte a jeho maximálního řízení. Významná je míra kladených požadavků a frekvence kontroly těchto požadavků může jít tak o silné, střední, slabé nebo rozporné řízení.

Definice:

V kontextu uvedené kombinace obou dimenzí bývá často citovaný model čtyř stylů výchovy, který uvažuje o rodičích odmítajících nebo akceptujících a tyto projevy emočního vztahu kombinuje se způsobem výchovného řízení dítěte, charakterizovaného mírou požadavků, nároků a jejich následné či průběžné kontroly (D. Baumrind, 1991).

Výše zmíněný model čtyř stylů výchovy v rodině lze vymezit i graficky následovně:

RODIČE	Odmítající	Akceptující
Nároční a kontrolující	AUTORITÁŘSKÝ STYL	AUTORITATIVNĚ VZÁJEMNÝ STYL
Nenároční a nekontrolující	ZANEDBÁVAJÍCÍ STYL	SHOVÍVAVÝ STYL

Doporučená literatura a jiné zdroje

Smetáčková, I. (2011). *Škola jako téma rozhovorů mezi dětmi a rodiči*. Studia paedagogica (online), roč. 16, č. 2, s. 9–26.

Smetáčková, S., Štech, S. (2020). *Učitelské vyhoření*. Praha: Portál.

Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

Spilková, V. (2010) *Evropské přístupy k pojetí kvality učitel – optikou formálních dokumentů*. pedagogika, roč. LX s. 70–80.

Breaux, A., Whitaker, T. (2020). *Rychlá pomoc pro učitele*. Praha: Portál.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Který styl výchovy vám připadá neoptimálnější?
2. Dá se takto položit otázka? S čím výběr stylu výchovy souvisí?
3. Co například konkrétní výchovná situace? A co konkrétní chování dítěte?
4. Dá se říci, že je jeden výchovný styl nejlepší a ostatní zavrhnout? Zkuste si vybavit konkrétní situace v rodině či ve škole – který styl výchovy jste použili a proč?

Prostor na odpovědi

8 VÝCHOVNÁ PROSTŘEDÍ A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA. VRSTEVNICKÉ SKUPINY

Úvod a cíl tématu

Téma představuje význam a vliv vrstevnické skupiny na jedince. Vrstevníci hrají v životě každého člověka významnou roli. Děti i mladiství se vyvíjejí jako sociální bytosti kontaktem s osobami v nejbližším sociálním okolí. Jak jsme představili v předešlé části publikace, jsou těmi prvními „blízkými“ osoby v rodinném prostředí, zde se startuje a rozvíjí primární socializace. Dítě ale pro svůj optimální sociální rozvoj potřebuje komunikaci a interakci s lidmi všech věkových kategorií – s rodiči a prarodiči, mladšími či staršími sourozenci, se stejně starými vrstevníky. Kontakt s dětmi (mládeží) stejného věku má i svůj další zvláštní význam. (Procházka, 2018). Pro vývoj a výchovu dítěte tedy prostředí vrstevnických skupin hraje velký význam a je logické, že je toto prostředí zahrnuto do úhlu pohledu sociální pedagogiky. V diskurzu tohoto oboru bude zajímavá především analýza socializačního potenciálu vrstevnických skupin a důležité bude také porozumění vlivu stále rozmanitějších subkultur, které se v prostředí vrstevníků vyvíjejí a uplatňují.

Sociální skupina, v níž se má jedinec úspěšně realizovat, musí disponovat takovými charakteristikami, aby se k ní jedinec hlásil, toužil se stát jejím členem a uspokojoval si zde své potřeby, a musí mít takové znaky, aby k osobnímu angažmá jedince ve skupině mohlo dojít. (Procházka, 2018)

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

Faktory charakterizující prostředí jednotlivých výchovných zařízení a vrstevnických skupin

Klíčová slova

Prostředí výchovných zařízení, prostředí výchovných zařízení, klima školy, klima vyučování, výchovná zařízení a sociálně výchovná činnost atd.

Shrnutí a témata ke studiu

Oddíl seznamuje s problematikou vrstevnické skupiny pro socializaci jedince. Vstupem do školní třídy je primární působení rodiny rozšířeno o novou dimenzi setkání dvou základních systémů – systém světa dospělých a světa vrstevníků. Systematický rozvoj

výkonnosti žáků, rozvoj sociálních dovedností (TU), scholarizace, role žáka a spolužáka, příležitost rozvoje.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Možný, I. *Česká rodina pozdní modernity. Nová podoba starého partnera a rivala školy*. Pedagogika, 2004, č. 4., s. 309–325.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Podívejte se na dokument „Jak se dělá dobrá škola.“ Které alternativní pedagogické směry využívají vrstevnické učení?
2. Vysvětlete proces scholarizace.

Prostor na odpovědi

9 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Úvod a cíl tématu

Cílem studia tématu je seznámit účastníky s problematikou syndromu rizikového chování dospívajících. Narůstajícím negativním projevům v chování dětí a mládeže, s nimiž se můžeme setkávat i ve škole, věnují pozornost odborníci i veřejnost. Charakter projevů nežádoucího chování se pohybuje od obtíží zvládnutelných běžnými pedagogickými opatřeními až po takové poruchy chování, které z důvodu nebezpečnosti jak pro nositele poruchy, tak i pro jeho okolí vyřazují jedince z normálních sociálních vztahů. Definice a kategorizace společensky nežádoucích projevů chování jsou v odborné literatuře nejednoznačné, v obsahovém vymezení závislé na pojetí právního vědomí, na míře společenské závažnosti chování a na trestné odpovědnosti za uskutečněné činy.

Definice:

Nejčastěji se setkáváme s následujícími termíny:

- sociálně-patologické jevy (shrnující pojem pro nežádoucí, nenormální chování, které svými negativními důsledky ohrožuje jak svého nositele, tak celou společnost);
- asociální chování (bezohledné chování, které neodpovídá mravním normám dané společnosti);
- antisociální chování (vyznačuje se vysokou mírou společenské nebezpečnosti, realizací trestné činnosti, bývá spojeno se záměrnou verbální i fyzickou agresí);
- delikventní chování (sociálně nežádoucí až úmyslné protispoločenské chování v širším smyslu než kriminalita, označuje se jím jak páchaní trestných činů, tak přestupků nebo jiné delikty).
- syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D) – soubor negativních vlivů v dospívání ohrožujících vývoj dospívajícího, jeho život, zdraví a integraci do společnosti.

Za sociální faktory, jež přispívají ke vzniku SRCH-D, bývá uváděno:

- a) Oslabení rodiny. Mízí širší, multigenerační rodiny, stoupá počet rodin s jedním rodičem, dochází k oslabení každodenního rodinného života, k oslabení pocitu rodinné vzájemnosti a emočního bezpečí.
- b) Urbanizace. Výrazně anonymní život na velkých sídlištích.
- c) Ekonomické změny. Zvyšuje se tlak na trhu práce, narůstá dlouhodobá nezaměstnanost mladých lidí, objevuje se častěji fenomén pracující chudoby a dalších forem neplnohodnotného zaměstnání. Hodnota jedince (rodičů) se často v jejich vlastním vnímání odvíjí od ekonomického / pracovního statusu, důrazu na výkon, podhodnocení prosté úcty k bytí jako takovému.

Definice

Jednání – činnost řízená vědomím cíle a směřující k jeho dosažení. Je zvláštním druhem chování, které má výrazně volní ráz. Cílevědomé jednání je specificky lidskou záležitostí, zahrnuje procesy rozhodování a zvažování cílů, prostředků i důsledků určitého chování.

Asociální chování – bezohledné chování, které nerespektuje mravní normy dané společností.

Výchovné metody – způsoby, postupy, které vychovatel používá při záměrném ovlivňování prosociálního chování, hodnot, postojů, vlastností vychovávaného (působení vzorů, pochvala, odměna, trest, přesvědčování aj.).

Resocializace (převýchova) – změna kvality některé stránky osobnosti, která se v rámci komplexu socializované osobnosti ukazuje jako rušivý element (vytlačování asociálních stránek chování, postojů člověka, jejich překonávání posilováním pozitivních stránek).

Pokusy o vysvětlování sociálně-patologických jevů směřovaly k hledání příčin ve faktorech: biologických, v dědičné či vrozené zátěži (kriminální antropologie), vlivu rasy (genealogické studie, teorie rasové nerovnosti), ve faktorech psychologických jako jsou poruchy struktury osobnosti, extrémní psychické zátěže, nesouladem mezi lidskou pudovostí a kulturními požadavky (id, ego a superego-psychoanalytická škola), v naučeném sociálním chování (teorie učení, teorie nápodoby) a ve faktorech sociálních, zejména v patologické struktuře rodiny a dalších primárních sociálních skupin, ve vytváření specifických subkultur a kontrakultur, vlivu masových médií, ve vzniku společnosti blahobytu a konzumu, v koncentraci obyvatel ve velkoměstech (teorie diferenciální asociace, teorie nátlaku, teorie zábran aj.).

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Syndrom rizikového chování
- Asociální chování
- Poruchy chování
- Závislosti
- Kriminalita mládeže
- Výchovná intervence
- Preventivní a resocializační péče
- Diagnostická činnost
- Poradenské služby

Klíčová slova

Asociální chování, poruchy chování, závislosti, kriminalita mládeže, výchovná intervence, preventivní a resocializační péče, diagnostická činnost, poradenské služby, funkce rodiny, pedagogicko-psychologická poradna, dorostová psychiatrie.

Shrnutí a témata ke studiu

Aktuální strategie primární prevence MŠMT obsahuje následující výčet typů rizikového chování:

- závislostní chování – užívání všech návykových látek,

- závislost na procesech, gambling, netolismus,
- agrese, šikana, kyberšikana, vandalismus,
- homofobie, rasismus, intolerance, xenofobie,
- rizikové sporty, rizikové chování v dopravě,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování,
- prekriminalita, drobné krádeže,
- záškoláctví

Při prevenci, diagnostice, reedukaci i pedagogicko-psychologické podpoře dětí a dospívajících v obtížných životních situacích je nezbytné mít na paměti, že projev jejich chování, způsoby jejich uvažování a specifika prožívání jsou vždy složitě podmíněny mnoha vzájemně se umocňujícími či naopak neutralizujícími okolnostmi. Škola jako instituce, vedení školy i tým pedagogických pracovníků mohou sice rozvíjet u mládeže hodně pozitivního, avšak jedno nemohou zaručeně – nahrazovat nefungující rodinu, korigovat senzacechtivá média a zastupovat činnost dalších společenských struktur.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MŠMT-21149/2016).

Metodické doporučení k bezpečnosti dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních – Minimální standard bezpečnosti (č.j.: MŠMT-1981/2015-1).

Norma ČSN 73 4400 – Prevence kriminality – řízení bezpečnosti při plánování, realizaci a užívání škol a školských zařízení.

Čírtková, L. (2013). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Kontrolní otázky a úkoly

Seznamte se s následujícími dokumenty MŠMT (dostupné na www.msmt.cz):

- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MŠMT-21149/2016).
- Metodické doporučení k bezpečnosti dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních – Minimální standard bezpečnosti (č.j.: MŠMT-1981/2015-1).
- Norma ČSN 73 4400 – Prevence kriminality – řízení bezpečnosti při plánování, realizaci a užívání škol a školských zařízení.
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)

Vypište z textu základní doporučené postupy pro pedagogy.

Prostor na odpovědi

10 SOCIÁLNÍ PEDAGOG V PROSTŘEDÍ ŠKOLY

Úvod a cíl tématu

Oddíl seznamuje s problematikou vymezení činností sociálního pedagoga ve školách. Sociální pedagog je odborný pedagog, jehož kvalifikace se zaměřuje na děti, mládež i celé spektrum dospělých, v oblasti pomáhajících profesí. Pojem sociálního pedagoga se sociální výchovou je zcela zásadní pojem související a definující životní styl. Pojem životní styl nám podává celkem úplnou charakteristiku o jeho nositeli. Životní styl prostřednictvím sledovatelných znaků zachycuje profil jedince včetně vztahů k okolí. Zároveň se v něm často zračí i příslušnost k určité sociální skupině, pro kterou je charakteristický určitý životní způsob.

Cílem tématu je seznámit studenty s kategorií sociálního pedagoga, která z hlediska výchovy je zcela zásadní, neboť souvisí s profilováním jedince a jeho zařazením do společnosti.

Cílová skupina sociálního pedagoga

Sociální pedagog se zaměřuje na děti, mládež i celé spektrum dospělých. Pokud se však zaměříme na školy, tak jeho cílovou skupinou jsou žáci docházející do školy, jejich rodiče i samotní pedagogové (učitelé, asistenti pedagoga). Ve vztahu k žákům a rodičům pak může sociální pedagog využívat prvky sociálního poradenství a sociální prevence, kterou může poskytovat ambulantně i v rámci terénní práce.

Náplň práce sociálního pedagoga

- Výchovné působení ve škole a ve volnočasových centrech.
- Pořádání hodnotných volnočasových aktivit.
- Sociálně pedagogické aktivity pro jedince, skupiny a komunity.
- Poradenská, diagnostická a analytická činnost.
- Podpora týmové práce.
- Reedukační a resocializační práce.
- Terénní a komunitní práce.

Sociální pedagog pracuje se všemi věkovými skupinami od dětí po seniory. Podporuje jednotlivce a skupiny v běžných i obtížných životních situacích, řídí a organizuje výchovný i aktivizační proces a pomáhá lidem v rámci osobnostního rozvoje.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Charakteristika profese sociálního pedagoga
- Povaha činností sociálního pedagoga
- Kompetence sociálního pedagoga
- Profesní typologie sociálního pedagoga
- Podmínky a důsledky výkonu profese
- Příprava a možnosti uplatnění sociálního pedagoga

Klíčová slova

Sociální pedagog, profese, povolání, aspekty profese, výchovné působení ve volném čase, poradenská činnost, redukační a resocializační péče, profil sociálního pedagoga, sociálně pedagogická diagnostika, typologie sociálního pedagoga, podmínky a důsledky výkonu profese, příprava a možnosti uplatnění

Shrnutí a témata ke studiu

Téma se zabývá významem sociálního pedagoga a utvářením jeho pozice v systému školství. Jedná se o klíčovou kategorii sociální pedagogiky, výchovy v předcházení všech forem syndromu rizikového chování a sociálního vyloučení. Zaměřuje se na charakter a hlavní funkce v činnosti sociálního pedagoga, na podmínky a důsledky výkonu sociálního pedagoga, na přípravu a možnosti uplatnění. Studenti se seznámí se statí B. Krause Profesní model sociálního pedagoga. In. Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku. Bratislava: FF Uko, 2000.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Lorenzová, J. (2023). *Sociální pedagogika: Věda, praxe a profese v souvislostech*. Nakladatelství

Vysoké školy chemicko-technologické

Hroncová, J., Emmerová, I. *Sociálna pedagogika*. Banská Bystrica: PdF UMB, 2004.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno: Občanské sdružení AISIS, 2006.

Klíma, P. a kol. *Koncept studijního oboru a vzdělávacího programu sociální pedagogika*. Závěrečná zpráva rozvojového projektu FRVŠ. Praha: PdF UK, 1993.

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí výchova*. Brno, Paido, 2001.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Na stránkách archivu časopisu [Sociální pedagogika \(soced.cz/cs/archiv-casopisu\)](https://soced.cz/cs/archiv-casopisu) si vyberte podle svého zájmu studii, která přibližuje činnost sociálního pedagoga ve škole.
2. Charakterizujte profesi sociálního pedagoga!

3. Které kompetence se váží na profesi sociálního pedagoga?
4. Které znáte podmínky a důsledky výkonu profese sociálního pedagoga?
5. Pokuste se pojednat o přípravě a možnostech uplatnění sociálního pedagoga.

Prostor na odpovědi

11 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A PREVENTIVNÍ PROGRAMY ŠKOL

Úvod a cíl tématu

Téma přibližuje problematiku preventivních programů, které jsou v současné době vypracovávány povinně všemi základními a středními školami a staly se součástí jejich školních vzdělávacích programů. Preventivní výchovně vzdělávací působení tak musí být neoddelitelnou součástí výuky a života základních a středních škol. Měla by tak být teoreticky odstraněna dosavadní neúčinnost rychlého a nahodilého probírání izolovaných témat týkajících se zdravého životního stylu. Účinnost programu především zaručuje jeho integrování do každodenního života školy, který dětem umožňuje osvojit si kompetence zdravého životního stylu. Proto je tolik nutné, aby se prevence stala přirozenou součástí výchovně vzdělávacího zaměření učitelů, ostatních zaměstnanců školy a rodičů. Škola tak přestává být hierarchickou institucí a je garantována svoboda, odpovědnost a zachování pravidel, spravedlnost, spoluúčast a spolupráce.

Cílem studia je seznámit studenty s problematikou tvorby preventivních programů ve škole a měřením jejich efektivity.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Prevence (z lat. praevenire, předcházet)
- Preventivní program
- Primární prevence specifická
- Nespecifická

Shrnutí a témata ke studiu

Prevence (z lat. praevenire, předcházet) znamená soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí a podobně. Primární prevence u žáků – základním principem strategie prevence rizikového chování u dětí a mládeže ve školství je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a zachování integrity osobnosti. Cílem primární prevence je zabránit výskytu rizikového chování, nebo co nejvíce omezit škody působené jeho výskytem mezi žáky. Specifická primární prevence – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového

chování žáků. Jedná se o: a) všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika, b) selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování, c) indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky. Efektivní primární prevence je kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy, především programy pomáhající čelit žákům sociálnímu tlaku, zaměřené na zkvalitnění komunikace, nenásilné zvládání konfliktů, odmítání návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí, zvládání úzkosti a stresu apod.

Jednou z významných funkcí sociální výchovy je pomáhat předcházet a řešit náročné a krizové životní situace. Studenti se seznámí se statí M. Řezníčka Řešení výchovných situací v převýchovném procesu. *Éthum*, 1999, č. 2, s. 10–32.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Metodický pokyn MŠMT ČR č.j.: 20006/2007-51

Čech, S. a Řezníček, M. *Zločin kolem nás: Průvodce světem kriminality, prostituce, drog, hazardních her a pašeráctví*. Praha: Melantrich (nakladatelství), 1997. ISBN 80-7023-253-6.

Jedlička, R., Klíma P., Koťa, J., Němec, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací, a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2005.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

Pelikán, J. *Pomáhat být*. Praha: Karolinum, 2002.

Řezníček, M. *Řešení výchovných situací v převýchovném procesu*. *Ethum*, 1999, č. 2, http://socialne-vedy.studentske.eu/2008/10/doporuen-literatura__04.html

Kontrolní otázky a úkoly

Za pomoci metodického pokynu se zamyslete nad kroky tvorby preventivního programu.

Krok 1.: Charakterizujte svou školu

Krok 2.: Analyzujte výchozí situaci s využitím evaluace z předchozího školního roku

Krok 3.: Stanovte cíle MPP

Krok 4.: Vytvořte soubor aktivit pro jednotlivé cílové skupiny

Krok 5.: Provedte evaluaci. Ke každému kroku napište otázky, které si škola klade při tvorbě svého preventivního programu.

Prostor na odpovědi

12 PREDELIKVENCE A PREKRIMINALITA

Úvod a cíl tématu

Oddíl seznamuje s charakteristikou predelikventního chování, predelikvence, dificity v chování. Disociální chování, které ještě nedosahující všech znaků kriminality, delikvence, poruchy chování, poruchy psychiky a osobnosti. Uplatněna jsou hlediska psychologická, sociologická a pedagogická.

Při prevenci, diagnostice, reedukaci i pedagogicko-psychologické podpoře dětí a dospívajících v obtížných životních situacích je nezbytné mít na paměti, že projevy jejich chování, způsoby jejich uvažování a specifika prožívání jsou vždy složité podmíněny mnoha vzájemně se umocňujícími či naopak neutralizujícími okolnostmi. (Vališová, Kovaříková 2021)

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

Klíčová slova

Sociální pedagog, profese, povolání, aspekty profese, výchovné působení ve volném čase, poradenská činnost, redukační a resocializační péče, profil sociálního pedagoga, sociálně pedagogická diagnostika, typologie sociálního pedagoga, podmínky a důsledky výkonu profese, příprava a možnosti uplatnění

Shrnutí a témata ke studiu

A) Výchovné problémy a poruchy chování

Zahrnujeme zde poruchy chování, které bývají průvodním jevem nebo výsledkem narušení výchovného procesu nebo širších sociálních vztahů. Liší se intenzitou projevů i možnostmi jejich odstranění, samy o sobě mohou mít přechodný charakter a vhodným působením jsou korigovatelné. Nerozpoznané či přehlížené se mohou rozvinout do závažnějších socializačních problémů v dospívání či dospělém věku. Vzporovitost: Jde o projev odporu vůči omezujícím výchovným zásahům (okolo tří let věku 1. období vzporu, v pubertě 2. období vzporu). Vzporovitost může mít buď formu pasivní – útek do izolace, negativismus a formu aktivní – agresivitu až destruktivismus. Lhaní a podvody: Lež je pojmána jako vědomě nebo úmyslně projevená nepravda. Osoba, která mluví nepravdu, sleduje v podstatě svým jednáním určitý cíl. Mezi pravou

lež nepatří zcela bezdůvodné lhaní, bájevá lhavost, ani rozličná tvrzení osob s nízkým intelektem a některých duševně nemocných (Vágnerová, 2004; Mynaříková, 2017)

Krádeže

Pokud má člověk potřebu opatřit si něco, po čem touží, co chce vlastnit a co mu nenáleží, na cizí úkor, jedná se o zcizení. Často může jít i o schválnost, kdy účelem je poškodit druhého. Dítě může krást proto, aby bylo přijato do sociální skupiny, do níž chce patřit, aby nebylo samo, aby vzdorovalo, aby se pokusilo obrátit na sebe pozornost dospělých, aby zažilo dobrodružství či vzrušení. Krádeže lze rozdělit na: příležitostné (impulzivní, bez racionálního zvažování důvodů i důsledků), předem promyšlené (plánované s již závažnějším signálem poruchy socializace) a opakované krádeže v partě (členové party je nepovažují za závažné porušení norem)

Záškoláctví a útěky

Za záškoláctví se považuje opakovaná neomluvená absence žáka či studenta ve vyučování. Rozvíjí se zpravidla v partě a mívá charakter asociálního až antisociálního chování. Příčin záškoláctví může být několik:

- školní maladaptace (nedostatečná školní připravenost dítěte; neurotizace spolužáky, požadavky učitele či prostředím školy aj.);
- neadekvátní mentální úroveň (kognitivní schopnosti a motivačně volní charakteristiky jedince neodpovídají typu školy; neodhalené poruchy zraku a sluchu; poruchy učení aj.);
- výchovné působení rodičů (rozvrat rodiny; nepříznivé sociální poměry či násilí v rodině; nezáměr rodičů o dítě aj.).

Šikana

Šikana patří ke zvláštním formám agresivního a manipulativního chování, jimiž si agresor působením fyzických či psychických útrap, týráním a zotročováním, zjednává či udržuje převahu nad obětí. Kromě šikany ve školním prostředí existuje například i šikana na pracovišti ze strany spolupracovníků – mobbing, ze strany nadřízeného – bossing anebo v partnerských vztazích či rodinách – domácí násilí, domestic violence. V současnosti je velmi aktuální, nepříjemná, ubližující a nebezpečná kyberšikana (též kybernetická, počítačová šikana) – označení různých forem šikany prostřednictvím elektronických médií (jako je internet a mobilní telefony), které slouží k agresivnímu a záměrnému opakovanému poškození uživatele těchto médií.

B) Sociálně nežádoucí jevy ohrožující děti a mládež

Za sociálně nežádoucí, případně až patologické jevy jsou označovány takové formy chování, které mají relativně hromadný charakter a svými negativními důsledky ohrožují nejen příslušného jedince, ale také společnost. Do této kategorie řadíme především závislostní chování, vážnější poruchy společenského zařazení, které představuje delikvenci a kriminalitu, příslušnost k extremistickému hnutí či náboženské sektě a vybrané poruchy sebepojetí, podmíněné módními euroamerickými trendy“ (Jedlička, 2015, s. 354).

Návykové chování a závislosti

Definice: Závislost je vnímána jako závažnější stav psychického a somatického rázu. Vyplývá z opakovaného kontaktu s návykovou látkou nebo činností závislost vyvolávající, je neovladatelná vůlí a racionálními argumenty. Bývá často nezvládnutou reakcí na náročnou životní situaci a psychickou zátěží.

Závislost na psychoaktivních látkách

Existuje celá řada pojetí a definic drogové závislosti či závislosti na návykových látkách. Lze v podstatě konstatovat, že jde o psychickou, případně tělesnou závislost jedince na určitou látku nebo třídu látek. Centrální popisovanou charakteristikou syndromu závislosti je touha brát proaktivní látky, alkohol nebo tabák (Nešpor, 2018).

Závislost je chorobný stav s typickými charakteristikami:

- nekontrolovatelné nutkání nebo pocit puzení užívat látku;
- tělesné potíže způsobené vysazením užívané látky;
- potřeba zvýšení dávky pro dosažení žádoucích účinků;
- užívání drogy v kontextu zanedbávání povinností i zájmových aktivit;
- trvalé užívání látky s uvědoměním si její škodlivosti a vážných důsledků.

Netolismus

Netolismus je závislost (závislostní chování či závislost na procesu) na tzv. virtuálních drogách. Zejména na: počítačových hrách, sociálních sítích, internetových službách, videích, mobilních telefonech, televizi aj. Problém netolismu představuje závažná zdravotní rizika v oblasti fyzického, psychického i sociálního zdraví. Závislost na počítačích a internetu je podceňována, avšak je velmi rozšířená už u malých dětí. Jde o nutkavé trávení času u počítače či internetu, sníženou sebekontrolu i ztrátu pojmu o čase u něj stráveném. Děti se často vzpírají rodičovskému zákazu ohledně hraní, k počítači brzy ráno vstávají nebo naopak ponocují, narůstá u mnohých nervozita a neklid. Tělesná rizika spojená s užíváním počítače se projevují především v oblasti pohybového aparátu a vizuálního systému. V oblasti pohybového aparátu se projevují bolesti šíje, ramen, bederní páteře, drobných kloubů, zápěstí atd. Dalším charakteristickým jevem pro netolismus je problematika RSI (Repetition Strain Injury), skupina postižení, kterou vyvolávají drobné opakované pohyby při práci s počítačem. Společným znakem pro všechny druhy postižení je značná bolestivost. Řadí se sem zánět obalů šlach, zánět vlastní šlachy, zánět nekloubního výčnělku. Se sedavým způsobem života mohou být spojeny další problémy, např. obezita, cukrovka a srdeční onemocnění. V oblasti vizuálního systému představuje práce s monitorem tzv. syndrom počítačového vidění, který způsobuje bolesti očí, (pálení, slzení, výskyt tiků, skvrny před očima, zarudlost očních víček) Na tyto problémy navazují bolesti hlavy, zad a krku.

Patologické hráčství na hracích automatech

Jde o relativně novou formu závislostního chování je u dospívajících obvykle vázáno na radost ze hry i na pocit uspokojení z přemožení protivníka. Hra na automatech způsobuje podobné změny jako droga (oslabení vůle, impulzivnost a agrese, zanedbávání studijních i pracovních povinností, rozpad sociálních vztahů aj.). Nedojde-li u dospívajícího k včasnému zásahu v podobě léčby a sociálně psychologické intervence, může závislost končit až u úplného psychického, fyzického a ekonomického zhroucení.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Vališová, A.; Kovaříková, M. *Obecná didaktika*. Grada. 2021

Klíma, P. a kol. *Koncept studijního oboru a vzdělávacího programu sociální pedagogika*. Závěrečná zpráva rozvojového projektu FRVŠ. Praha: PdF UK, 1993.

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí výchova*. Brno, Paido, 2001.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Charakterizujte základní druhy predelikventního chování!
2. Které kompetence se váží na profesi metodika prevence ve škole?
3. Které další formy predelikventního jednání se aktuálně vyskytují ve školách?

Prostor na odpovědi

13 NÁSTROJE PREVENCE

Úvod a cíl tématu

Problematika pomáhání a dobrovolnická činnost je jedna ze stěžejních obsahových složek sociální pedagogiky, která nabývá na aktuálnosti ve společnostech, které jsou aktualizovány neoliberalistickými koncepcemi individualisticky orientovanými. Problematika je zasazena i do historického kontextu. Jsou připomínány snahy pietistů a filantropistů a představeny pomáhající profese současnosti spojené převážně s nevládními organizacemi. S některými z nich jsou studenti seznámeni jako např. s LC Lions. Charakterizováno je dobrovolnictví zahrnující činnosti různých nadací a charitativních organizací, diakonie, občanských sdružení a veřejně prospěšných společností.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Pomáhání a dobrovolnická činnost v historickém kontextu
- Pomáhání z hlediska současnosti
- Přístupy k pomáhání
- Dobrovolnictví v současnosti
- Typologie dobrovolnické práce
- Legislativa dobrovolnické činnosti

Klíčová slova

Altruistické potřeby, fenomén pomoci dobrovolnické organizace a spolky, profesionalizace pomáhání, definice pomoci, pomáhající profese, charakter pomoci, faktory dobrovolnictví, typologie dobrovolnictví, legislativa dobrovolnictví, programy LATA, LC Lions

Shrnutí a témata ke studiu

Oddíl přibližuje podstatu pomáhání a dobrovolnictví na pozadí historických proměn a v současné informační, stále se učící, globalizované společnosti. Objasněna je etika profesionála v pomáhajících profesích, typologie dobrovolnické činnosti, uplatňované přístupy v pomáhání a v dobrovolnické činnosti.

Studenti se seznámí s webovskými stránkami LC Lions.

Doporučená literatura a jiné zdroje

Bakošová, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: FF Uko, 2005.

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Tošner, J., Sozanská, O. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál, 2002.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Pokuste se popsat kořeny pomáhání a dobrovolnické činnosti!
2. Popište pomáhání v současné společnosti!
3. Jaký charakter může mít pomoc?
4. Objasněte přístupy k pomáhání!
5. Vysvětlete pojem dobrovolnictví!
6. Objasněte typologii dobrovolnictví!
7. Objasněte etický kodex pomáhání a dobrovolnictví!
8. Analyzujte legislativu dobrovolnictví.
9. Popište některé programy pomáhání.

Prostor na odpovědi

14 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Úvod a cíl tématu

Kapitola přibližuje významné historické osobnosti sociální pedagogiky. Sociální pedagogika stejně jako celá evropská vzdělanost se opírá o antické filozofie, myšlení středověku a osvícenství. Prezentovány jsou i osobnosti novodobé historie. Cílem kapitoly je seznámit frekventanty s významem pomoci jedince společnosti a vytvořit pocit důležitosti pro tuto oblast aktivit.

Problematika pomáhání a dobrovolnická činnost je jedna ze stěžejních obsahových složek sociální pedagogiky, která nabývá na aktuálnosti ve společnostech, které jsou aktualizovány neoliberalistickými koncepcemi individualisticky orientovanými. Problematika je zasazena i do historického kontextu. Jsou připomínány snahy pietistů a filantropistů a představeny pomáhající profese současnosti spojené převážně s nevládními organizacemi. S některými z nich jsou studenti seznámeni jako např. s LC Lions. Charakterizováno je dobrovolnictví zahrnující činnosti různých nadací a charitativních organizací, diakonie, občanských sdružení a veřejně prospěšných společností.

Způsob výuky

Téma je v převážné části předmětem přednášky, doplněné o samostudium frekventantů.

Časová náročnost

Dle individuální potřeby

Pojmy k zapamatování

- Přemysl Pitter, Olga Fierzová
- Zdeněk Matějček, Jiří Dunovský

Klíčová slova

Ochrana dětí, dobrovolnictví

Shrnutí a témata ke studiu

Platón – *Zákony o výchově dítěte*) Aristotelés (384–322 př. n. l.) Člověka chápe jako tvora, jenž je na společnosti závislý a jeho přirozeností je žít s druhými ve společenství, ve státě (*zoón politikon*). Sv. Tomáš Akvinský (1225–1274) společenské uspořádání je logické, postavené na přirozené hierarchii, která je obsažena v přírodě i ve společnosti a na jejímž vrcholu stojí Bůh. Náзор na sociální hierarchii se stal oporou celého feudálního řádu i zdůvodněním stavovského rozdělení společnosti – společenský systém se stal na dlouhou dobu neměnným. Anežka Česká (Anežka Přemyslovna, 1211–1282). Rok 1232 – založení špitálu při klášteře sv. Františka 1232.

Jan Amos Komenský (1592–1670): idea síly výchovy a jejího potenciálu při přeměně společnosti, idea demokratičnosti výchovy a vzdělávání, akcent na sociální roli školního prostředí, ucelený koncept nápravy společnosti výchovou.

Osvícenství:

Jean Jacques Rousseau (1712–1778): úvaha o podílu vzdělanosti na rozvoji věd a umění (1749) „vzděláním a uměním se lidstvo postupně degeneruje.“ 1762 *Emil čili o výchově* (*Emile ou de l'éducation*) „Všechno jest dobré, jak vychází z rukou původce všech věcí; vše zvrhá se v rukou člověka“ idea přírodní, přirozené výchovy.

Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827): *Linhart a Gertruda* (*Lienhart und Gertrud*, 1781–1787). epitaf na jeho náhrobku: „*Propůjčen výchově lidí. Člověk, křesťan, občan; všechno pro jiné, nic pro sebe.*“

Doporučená literatura a jiné zdroje

Bakošová, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: FF Uko, 2005.

Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Seznamte se s životopisy následujících osobností sociální pedagogiky. V čem spočívá hlavní přínos těchto osobností? Přemysl Pitter a Olga Fierzová, Zdeněk Matějček, Jiří Dunovský.
2. Jaký charakter může mít pomoc?
3. Objasněte přístupy k pomáhání.

Prostor na odpovědi

SEZNAM OKRUHŮ KE ZKOUŠCE

1. Proces uvědomování sociální pedagogiky jako vědní disciplíny
2. Vliv prostředí a výchovy na osobnost
3. Výchovné vlivy sociálních prostředí
4. Inkluzivní vzdělávání
5. Socializace
6. Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Rodina
7. Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Škola. Institucionalizovaná výchova
8. Výchovná prostředí a sociální pedagogika. Vrstevnické skupiny. Sociálně pedagogická činnost
9. Sociálně patologické jevy ve školním prostředí
10. Sociální pedagog v prostředí školy
11. Sociální pedagogika a preventivní programy škol
12. Predelikvence a prekriminalita
13. Minimální preventivní program školy, nástroje prevence
14. Významné osobnosti sociální pedagogiky

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- Bakošová, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- Bauman, Z. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1656-0.
- Balvín, J. (2015). *Sociální pedagogika a dvě její české osobnosti*. Radix.
- Bendl, S. *Vliv výchovy v rodině na kázeň žáků ve škole*. Pedagogická orientace, 3, 2004, s. 2–20. ISSN 1211-4669.
- Cameron, C., & Moss, P. (EDS.). (2011). *Social Pedagogy and Working with Children and Young People*. Jessica Kingsley Publishers.
- Černínová, V. a kol. *Kriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: PA ČR, 2002.
- Duplinský, J.; Hadj Moussová, Z. *Práce s rodinou v poradenském procesu*. In Hadj Moussová, Z. a kol. *Intervence: Pedagogicko psychologické poradenství III*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2004, s. 84–94. ISBN 80-7290-146-X.
- Dvořáková, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika I*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2000. ISBN 80-85467-06-2.
- Határ, C. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vťahové reflexie*. Praha: Educa Service a Česká andragogická společnost, 2009. ISBN 978-80-87306-01-7.
- Helus, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- Hradečná, M. a kol. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1998.
- Hroncová, J., Hudecová, M., Matulayová, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. B. Bystrica: PF UMB, 2001.
- Charfe, L., Gardner, A. *Social Pedagogy and Social Work*. London: Sage 2019.
- Jagošová, L., Jůva, V. a Mrázová, L. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. 1. vyd. Brno: Paido, 2010. 298 s. *Kultura a edukace*; sv. 1. ISBN 978-80-7315-207-9.
- Kaska, M. (2014). *Social Pedagogy – An Invitation*. Jacaranda Publishing.
- Kolář, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-513-X.
- Kraus, B. a kol. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006.
- Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- Kraus, B., Hroncová, J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.
- Kraus, B., Poláčková, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.
- Kraus, B. et al. *Životní styl současné české rodiny*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.

Lašek, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

Lorenzová, J. *Kontexty vzdělávání v postmoderní situaci*. Vydání první. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. 335 stran. Humanitas; 9. svazek. ISBN 978-807308-650-3.

Mareš, J. *Sociální pedagogika a sociální lékařství: shody, rozdíly otazníky*. In. Sociální pedagogika jako vědecká a společensky užitná disciplína. Brno: IMS, 2000, s. 17–28.

Němec, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002.

Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Grada

Prunner, P. *Psychologie gamblersství aneb sázka na štěstí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7380-074-1.

Sak, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000.

Semrád, J. *Tvořivost jako sociálně pedagogický problém*. In. K perspektivám školního vzdělávání, T. Janík, V. Švec a kol. Brno: Paido, 2009, s. 51–61. ISBN 978-80-7315-193-5.

Semrád, J. *Vztah teorie výchovy a sociální pedagogiky*. In. Kapitoly z teorie výchovy. Prešov: FHPV PU, 2004, s. 8–14.

Semrád, J. *Vztah teorie výchovy a sociální pedagogiky*. In: Darák, M. et. all. Kapitoly z teorie výchovy. Prešov: Prešovská univerzita, Fakulta humanitních a přírodních věd, 2004.

Semrád, J., Juráčková, I., Šíma, V. *Průvodce sociální pedagogikou v kontextu pedagogických věd*. Hradec Králové: PF UHK, Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-897-0.

Semrád, J., Šrabal, M. *Odkaz Komenského sociální pedagogice*. In. J. A. Komenský – odkaz kultury vzdělávání. Praha: Academia, 2009, s. 177–186. ISBN 978-80-200-1700-0.

Stašová, L., Slaninová, G. a Junová, I. *Nová generace: vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 212 stran. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-567-7.

Stephens, P. (2013). *Social Pedagogy: Heart and Head*. Europäischer Hochschulverlag.

Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. Kladno: AISIS, 2006. ISBN 80-239-4908-X.

Vágnerová, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0818-8.

Vališová, A.; Kovaříková, M. *Obecná didaktika a její širší pedagogické souvislosti v příkladech a cvičeních*. Grada, 2021.

Zášková, H. *Závislost na drogách*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2004. ISBN 80-7042-689-6.